

ד. ישנם דינים שנאמר בהם 'בית' ואין הכוונה לבית דוקא אלא לרשותו של אדם, ואין למעט שם בית פחות מד' על ד', כגון ולא תביא תועבה אל ביתך; לא תבא אל ביתו לעבט עבטו. והכל כפי שקבלו חז"ל לדרוש (עפ"י הערות במסכת סוכה. וצ"ע ממש"כ התוס' גבי פתח בי אביה). ויש סוברים שגם לענין אזהרת עבוט צריך ד' על ד' (ע' רש"ש ב"מ קיג. מנחת שלמה תנינא נח. וע"ש שהעיר אודות נר חנוכה).

דף ד

ד. סוכה שהיתה גבוהה מעשרים אמה, מה דינה באופנים דלהלן?

א. מיעט גובהה בכרים ובכסתות, בתבן או בעפר.

ב. הוצים יורדים מהסכך בתוך כ'.

ג. בנה בה איצטבא בסמוך לדופן האמצעי או מן הצד.

ד. בנה בה איצטבא או עמוד באמצעה.

א. היתה גבוהה מעשרים אמה ובא למעטה בכרים ובכסתות – אין זה מיעוט, ואף על פי שביטלם שם – בטלה דעתו אצל כל אדם.

וכן לענין סוכה בת עשרה טפחים, אין כרים וכסתות ממעטים חללה לפסלה (עפ"י תוס' כא: ד"ה שאין).

תבן וביטלו, וכל שכן עפר וביטלו – הרי זה מיעוט וכשרה. תבן ואין עתיד לפנותו (שיודע שלא יצטרך לו כל החג, אבל לא ביטלו בפירוש. רש"י) או עפר סתם (שאינן יודע אם יפנהו אם לאו); לדברי חכמים – אין זה מיעוט, ולרבי יוסי – הרי הם כמבוטלים שם וממעטים. עפר ועתיד לפנותו או תבן סתם – לדברי הכל אינם בטלים.

א. עפר ואין עתיד לפנותו; כתבו רש"י ותוס' ועוד ראשונים (רו"ח רמב"ן רי"ד ריא"ז מ"מ ד, יג) שדינו כעפר סתם שנחלקו בו חכמים ורבי יוסי. והרא"ה והריטב"א והמאירי כתבו שלדברי הכל בטל. ב. רש"י כתב שהביטול המדובר בסוגיא היינו ביטול לשבעת ימי החג. וכן הסכימו הר"ן והרא"ש. ויש חולקים וסוברים שאין די בביטול לשבעה אלא צריך שיבטל לעולם (עפ"י ר"ח וראב"ה (צד) וריטב"א. ועתוס' ב"ב כ ד"ה אתיא; מגן אברהם שעב סקכ"ז; חדושי הנצי"ב ושפת אמת; ברכת מרדכי ח"א לד). יש מי שכתב שלדעת רש"י אם מבטל לעולם מועיל אף בכרים וכסתות (עפ"י בירור הלכה). ג. רש"י פירש 'ביטלו' – שפירש בפיו שמבטלו (וכן לשון השו"ע תרלג, ד). והריטב"א חולק וסובר שאין חילוק בין בפה או בלב, והחילוק בין 'ביטלו' ל'אין דעתו לפנותו' – שזה לעולם (כשיטתו הנ"ל) וזה לשבעה ימים.

ובפני יהושע פירש בדעת רש"י שאף אם גמר בלבו לבטלו בכלל 'ביטלו' ואין צריך דיבור פה ממש. וכן משמע מרבנו חננאל שבהסכמה שבלבו די (ע' גם במשנ"ב שעז ס"ק קכא; תרלג סק"ג ובשעה"צ. ונראה שאין עתיד לפנותו היינו שסבור או אפילו יודע בבירור שלא יפנה (כמש"כ בפסקי רי"ד) אבל לא החליט הדבר להחשיבו כקרקע הסוכה. ומסתבר שאם מניח שם תיבה וכד' שאינה משמשת כקרקע, הגם שאין דעתו לפנותה, לא תועיל לו למעט מגובה הסוכה).

ד. הלכה כחכמים (עפ"י הרי"ף, וכן כתב הרו"ה; או"ח תרלג, ד).

ה. נחלקו הדעות כאשר מיעט ע"י עפר וכד' באופן המועיל, האם צריך לנענע הסכך משום 'תעשה ולא מן העשוי', אם לאו. וכן פסק במשנ"ב (תרלג, יב).

ב. היתה גבוהה מעשרים אמה והוצים יורדים לתוך כ'; אם צלתם מרובה מחמתם – כשרה, ואם חמתם מרובה מצלתם – פסולה.

לפי דעה אחת במסכת עירובין (ג), אם היה מקצת מן הסכך בתוך עשרים [אפילו צלתו מרובה מחמתו. עתוס'] ומקצתו למעלה מעשרים, גזרו חכמים שמא יטול מעובי הסכך התחתון ונמצא כולו למעלה מעשרים. ואולם מסקנת הגמרא להכשיר.

ויש אומרים [שלא כדברי התוס'] אפילו אם הסכך שבתוך עשרים חמתו מרובה מצלתו כשרה, מפני שאין בחלל הסוכה יותר מעשרים. ואינו דומה להוצים היורדים שאינם חשובים כסכך הלכך כל שחמתם מרובה מצלתם הרי הם כמי שאינם, משא"כ במקצת סכך שהוא חשוב (עפ"י ר"ן וריטב"א).

ג. בנה בא איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה, ויש באיצטבא שיעור הכשר סוכה, והרי לה שלש דפנות – כשרה, שהרי מהאיצטבא ולמעלה אין יותר מעשרים.

א. כתב רש"י: אפילו מן האיצטבא ולהלן כשר, כדין פסל היוצא מן הסוכה שנידון כסוכה. ולזה הסכים הרא"ש והרמב"ם. ואילו הרי"ד והר"ן והרי"א חולקים. והסכמת הפוסקים כדעה ראשונה (תרל"ג, ה).

ב. אין באיצטבא שבעה טפחים, אפילו אין ממנה עד הפתח שלשה טפחים – פסולה, ואין סכך שלמעלה מכ' משלים שיעור סוכה (עפ"י חזו"א קמ"ד, ה).

היתה האיצטבא בנויה מן הצד והריהי סמוכה לשתי דפנות בלבד; אם יש משפת האיצטבא לכותל שכנגד ד' אמות – פסולה. פחות מד' אמות – כשרה, שאומרים 'דופן עקומה'; כאילו הדופן הנגדית מתעקמת ובאה כנגד קצה האיצטבא והרי כאן שלש דפנות כשרות.

א. כתבו ראשונים (רש"י יז. ר"ן רא"ש ראב"ה ועוד): אי אפשר לישב תחת אותו מקום שאומרים בו 'דופן עקומה', שהרי רואים את הסכך כאילו הוא חלק מהדופן ואין יושבים תחת הדופן. ויש חולקים (ע' מגיד משנה סוכה ד, ד).

ועוד כתב הר"ן (והריטב"א): אין אומרים 'דופן עקומה' אלא בדפנות המגיעות לסכך. אבל הטור (תרל"ב) מכשיר אפילו אינן מגיעות, שאומרים תחילה 'גוד אסיק' ואחר כך 'דופן עקומה'. ואפשר שיש להקל אם אין שלשה טפחים אויר מן הדפנות עד הסכך (עפ"י משנ"ב תרלב סק"ד, עפ"י פמ"ג ובכורי יעקב. וע"ע רעק"א שם ובתשובה יב; אור לציון ח"א מג; שבט הלוי ח"ו עה, ג–ד; קה"י סוכה ד ערובין ס שבת ט. וע"ע מה' הראשונים בכיו"ב להלן טז).

ב. לפי מה שסבר אב"י בעמוד גבוה עשרה באמצע הסוכה, לומר 'גוד אסיק מחיצתא', הוא הדין לאיצטבא הגבוהה עשרה [ויש בה מחיצות], תתכשר אפילו מרוחקת מן הכתלים ד' אמות עפ"י מהרש"א ועוד).

ד. בנה בה איצטבא באמצעיתה; אם יש משפתה ולדופן ד' אמות לכל רוח ורוח – פסולה, פחות מד' אמות – כשרה, שאומרים 'דופן עקומה' בכל הרוחות.

יש מי שכתב שבאופן שמוקפת מארבע רוחות ואין בינם ובין האיצטבא ד' אמות, מותר לכמה אנשים לישב בכל הצדדים, שהרי כל אחד מהיושבים בצד יכול לראות האצטבא שמתכשרת ע"י שלשת הצדדים האחרים ב'דופן עקומה' וצד זה יושב בו כשר לישב תחתיו משום 'פסל היוצא מן הסוכה' [לדעת רש"י ורא"ש הנ"ל] (עפ"י דגול מרבבה, בכורי יעקב – מובא בשער הציון תרל"ג סק"ג. ע"ש ובהל"ש ז סקט"ז).

בנה בה עמוד (והוא הדין לאיצטבא, כנ"ל) שהוא גבוה עשרה טפחים ויש בו שיעור הכשר סוכה [והוא מרוחק הרבה מן הדפנות, שאי אפשר לומר 'דופן עקומה'. רש"י]; סבר אביי לומר 'גוד אסיק מחיצתא'; כלומר הגבה את מחיצות העמוד סביבות ראשו ותהא חשובה סוכה על ראש העמוד, שאין ממנו ועד הסכך יותר מעשרים אמה. אמר לו רבא: צריך שיהיו מחיצות ניכרות ואין – הלכך פסולה.

א. הפני-יהושע צדד לחדש שפסול זה מדרבנן, אבל מדאורייתא אומרים 'גוד אסיק' וכשרה אף בלא מחיצות ניכרות. ומפשט דברי ראשונים אין נראה כן.

ב. הר"ן נסתפק לומר שאפילו אין בין העמוד לדפנות ד' אמות – פסולה, שאין אומרים 'דופן עקומה' בעמוד עשרה מפני שחולק רשות לעצמו וכאילו הוא מוקף מחיצות. וכן הביא הרא"ש בשם רי"צ גיאאות [הן לענין עמוד הן לענין אצטבא]. והרא"ש עצמו חלק והכשיר. וכן הביא מבעל העיטור. וכן פסק בשו"ע, להכשיר. [ואף לפי דעת הפוסלים נראה שאם יש צורת הפתח בין מקום הסכך הפסול לסכך הכשר, אפשר לומר 'דופן עקומה' ולהכשיר, וכדין סוכה המחולקת באמצעה ע"י צורות הפתח, שנקט הגרשו"א (הלי"ש ז דבר הלכה יג) שודאי כשרה ע"י הדפנות החיצוניים, שאין צוה"פ מהוה מחיצה לאסור. וצ"ב].

ה. מה דין הסוכות דלהלן?

א. סוכה הגבוהה עשרה טפחים והוצים יורדים לתוך עשרה.

ב. היתה פחותה מעשרה טפחים וחקק בה כדי להשלימה לעשרה.

ג. נעץ ארבע קונדסין וסיכך על גבם.

א. סוכה הגבוהה מעשרה טפחים והוצים יורדים לתוך עשרה – סבר אביי לומר אם חמתם מרובה מצלתם כשרה. (ודוקא הוצים, אבל סכך שמקצתו למטה מ' – פסולה, שאין כאן חלל עשרה. ר"ן, ריטב"א). אמר לו רבא: דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה.

א. מלשון הפוסקים משמע שפסולה ממש (וכן כתב הריטב"א ועוד. ע"ע שער הציון תרלג, כה). ואולם יש סוברים שאינה פסולה אלא לכתחילה (כן דייקו מלשון הרמב"ם סוכה ה, ב. ע' במאירי, המכתם, חדושי הנצי"ב, ערך לנר ושפת אמת).

ב. דוקא הוצים היורדים פוסלים, אבל נוי סוכה אינו ממעט חללה (כדלהלן י), שאדם קץ בהוצים ולא בנוי (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א נו. תוס' להלן י: ד"ה גויי. וע' גם בהערות במסכת סוכה).

ב. היתה פחותה מעשרה טפחים וחקק בה כדי להשלימה לעשרה; אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים – פסולה [ואין אומרים כאן 'דופן עקומה' שהרי אין שם 'דופן' לעקמה מפני שהיא פחותה מ' טפחים].

פחות מג' טפחים – כשרה, שכל פחות מג' כלבוד דמו, כאילו החקק מסונף לכותל.

א. אם אין בחקק כשיעור הכשר סוכה – פסולה בכל אופן, שאף על פי שכל פחות משלשה כלבוד דמי, הרי זו דירה סרוחה (עפ"י רי"צ גיאאות, ר"ן ועוד. וכן יש לדייק ברש"י).

ב. נחלקו הפוסקים (תרלג) כאשר אין בין החקק לכותל שלשה טפחים, האם רשאי לישב בסמוך לדופן, מקום שאין בו גובה עשרה, אם לא (ועתוס' להלן יט: ד"ה שאם. וע"ע חו"א קמד סוסק"א; הערות במסכת סוכה).

ג. אם הסוכה גבוהה עשרה טפחים והוצים יורדים לתוך עשרה, נראה שאם חקק והשלים לעשרה בתוך ארבע אמות לדופן – יש לצדד להכשיר שהרי יש כאן שם 'דופן' אלא שהפסול הוא מצד 'דירה סרוחה' הלכך אפשר שאומרים דופן עקומה להכשיר (עפ"י שפת אמת).

ד. עשיית סוכה במרפסות המצויות, שיש בהן כעין מדרגה בתחתית המעקה [אפילו יש בה ג' טפחים ברוחב ובגובה] – אין בדבר כל חשש, שהרי זו דופן גמורה אלא שלמעלה היא דקה ולמטה היא מתעבה. ואפילו אין בקרקע המרפסת שבעה טפחים, ועל ידי בליטת המעקה יש שבעה טפחים בגובה עשרה – יש להתיר (עפ"י שבט הלוי ח"ח קמה; הליכות שלמה סוכות ז,ו. ע"ש פריים נוספים).

ג. נעץ ארבע קונדיסין (= מוטות) וסיכך על גבן; רבי יעקב מכשיר וחכמים פוסלים. והוכיחו מהברייתא [כדברי רב נחמן ודלא כרב הונא] שהמחלוקת אמורה בקונדיסין הנעוצים בקרקע או באמצע הגג, ורבי יעקב מכשיר בקונדיסין שיש בעביים טפח, שאילו יחקקו ויחלקו יש בהם טפח לכאן וטפח לכאן והרי הם נידונים משום דיומד (= שני עמודים). וחכמים אומרים אין הסוכה כשרה בדיומדין. ונסתפקו שמא המחלוקת אמורה גם בנעץ קונדיסין בשפת הגג, או אולי בזה הכל מודים שכשר משום 'גוד אסיק' מחיצות הבית [והרי המחיצות ניכרות הן בבית. עתוס']. 'תיקו'.

א. הלכה כחכמים לפסול בין באמצע הגג בין בשפת הגג (עפ"י ר"ה ורמב"ן). וכן כתבו הראב"ד הראב"ה הרי"ד הר"ן והרא"ש, שיש להחמיר אף בשפת הגג משום שעלה הדבר ב'תיקו' [אך הואיל ואינו אלא ספק, אם אין לו סוכה אחרת צריך לישב בסוכה זו שסככה על גבי קונדיסין בשפת הגג. עפ"י פרי מגדים. ובספר בירור הלכה צידד לפסול מודאי].

ואילו הרמב"ם (סוכה ד) פסק שבשפת הגג כשרה משום 'גוד אסיק' (וגרס כן בדבר רב נחמן ולא כגרסתנו שהדבר בספק. וזו היתה גרסתו של רב שרירא גאון. וע"ע ר"ח). ולשיטה זו אין צריך קונדיסין בעובי טפח כשהם בשפת הגג שהרי הטעם הוא משום 'גוד אסיק' ולא משום דיומדין (פשוט. וכ"ה ברש"ש ובבית הלוי ח"ג נג,ה ועוד). וכל זה כאשר הגג אינו בולט מכותלי הבית, אבל אם הוא בולט חוץ לכותל – אין אומרים 'גוד אסיק' (מגן אברהם). וכן אם הסכך אינו מכוון כנגד שפת הגג ממש, אפילו הוא פחות משלשה טפחים אין אומרים 'לבוד' ו'גוד' (ריטב"א, מובא במשנ"ב תרל ס"ק לא).

והלכה כדעה הראשונה (משנ"ב תרל ס"ק לא, מא"ר ועוד).

הריא"ז חידש שאם עובי העמוד שבעה טפחים, הואיל ואפשר לחוק בו בענין שיש בו דופן כשיעור סוכה – כשר. וכן עמוד שיש בו כדי לחוק שלש דפנות של שבעה טפחים כל אחד, היושב בסוכה כנגדן יצא ידי חובתו, שעולים לו דופני העמוד משום שלשה דפנות.

ב. יש מקום לומר שאף על פי שהלכה כחכמים שסוכה אינה מתכשרת בדיומדין, אם עשה דיומדין וסיכך ואחר כך בנה דפנות – אפשר שכשרה ואין זה כמסכך קודם שעשה דפנות שלדעת כמה פוסקים הסוכה פסולה, מפני שיש כאן 'תחילת מחיצה' על ידי אותם דיומדין [ולא גרע זה מחוטט בגדיש בגובה טפח והשאר עדיין אטום, שכיון שיש שם 'מסכך' על הסכך, אף על פי שלא הושלמו הדפנות מקודם – כשר] (עפ"י שבט הלוי ח"ח קמו).

דף ה

1. מנין שסוכה שאינה גבוהה עשרה טפחים פסולה?